

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСІВ
КОНЦЕНТРАЦІЇ КАПІТАЛУ**

У статті розглядаються актуальні питання визначення доцільності здійснення процесів концентрації капіталу корпоративними суб'єктами господарювання з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки.

In the article the pressing questions of determination of expedience of realization of processes of concentration of capital are examined by the corporate subjects of menage taking into account the requirements of socio-economic development of national economy.

Ключові слова: процеси концентрації капіталу, корпоративні суб'єкти господарювання, конкурентоспроможність соціально-економічної системи.

Постановка проблеми. Важливим аспектом діяльності корпорацій щодо посилення їх ринкового впливу та формування інтегрованих корпоративних структур є врегулювання процесів концентрації їх капіталу. Цей аспект слід розглядати як з позиції інтересів держави щодо формуванні конкурентоспроможних суб'єктів господарювання, здатних утримувати та посилювати свої позиції як на внутрішньому, так і зовнішньому товарних ринках, так і регулювання антимонопольно-конкурентної політики.

Важливість такої постановки проблеми зумовлена тим, що, по-перше, діяльність антимонопольних органів були орієнтовані на першому етапі ринкових перетворень переважно на проведення структурної демонополізації, що при здійсненні процесів приватизації приводило до не завжди обґрунтованого розукрупнення підприємств, котрі як втрачали у своїй інвестиційній привабливості, так і переваги ринкової сили, котрі дозволяли їм успішно конкурувати з потужними іноземними інтегрованими корпоративними структурами.

По-друге, в сучасній світовій економіці проявляється тенденція формування ринку корпорації, а не окремих підприємств, тобто для досягнення стійких позицій та сучасних ринках необхідно забезпечити потужний виробничий потенціал, здатний проводити активну інноваційно-інвестиційну політику, що в змозі здійснювати лише крупні корпоративні утворення на зразок холдингових компаній та ПФГ.

По-третє, саме при наявності крупних корпоративних структур можливо розвивати цивілізовані форми малого бізнесу, який у взаємозв'язку з середнім та великим бізнесом дозволить формувати багатокладну раціональну економіку конкурентного типу, господарські структури якої взаємно доповнюючи одна одну повинні сприяти забезпеченню конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. При розгляді питань концентрації капіталу основна увага приділяється недопущення монополізації відповідних ринків суб'єктами господарювання, зокрема в працях Борисенко З.М., Валітова С.С., Голікова В.І., Завади О.Л., Кибенко Е.Р., Костусева О. та інших. В той же час особливої уваги заслуговує той випадок, коли при здійсненні процесів концентрації хоча й посилюється монополізація ринку, але позитивні наслідки для суспільства перевищують негативні.

Мета написання статті – розгляд методичних питання визначення доцільності здійснення процесів концентрації капіталу корпоративними суб'єктами господарювання з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. При цьому концентрації капіталу може привести до посилення монополізму, хоча його не завжди слід однозначно визначати як негативне явище. Зокрема, необхідно розрізняти монополічне положення суб'єкта господарювання та зловживання монополістом своїм становищем, тобто лише при останньому випадку слід класифікувати прояв недобросовісної конкуренції та вдаватися до заходів антимонопольного врегулювання. Тим більше, що досягти чистого конкурентного середовища на практиці фактично неможливо і не завжди доцільно. Про це, зокрема, свідчить наявність природних монополій, щодо яких держава здійснює специфічні методи регулювання.

Правовою основою щодо врегулювання питань процесів концентрації капіталу корпоративних структур є положення Закону України "Про захист економічної конкуренції"[1], зокрема його третій пункт статті 22 якої стосується безпосереднього або опосередкованого придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання. Крім того, положення пп. 3 і 4 статті 10 та пп. 2 і 3 статті 25 зазначеного Закону надають право Кабінету Міністрів України дозволити узгоджені дії, на які Антимонопольним комітетом України не було надано дозволу, якщо:

- позитивний ефект для суспільних інтересів переважає негативні наслідки обмеження конкуренції;
- учасники узгоджених дій застосовують обмеження, які є необхідними для реалізації узгоджених дій;

- обмеження конкуренції не становить загрозу системі ринкової економіки.

В якості показника для такої оцінки, на наш погляд, можна використати запропонований В.А.Чердаковим узагальнюючий показник суспільного очікуваного ефекту від концентрації суб'єктів господарювання на основі співставлення позитивних і негативних економічних ефектів. При цьому елементами позитивного (негативного) ефекту є приріст (зменшення) бюджетних надходжень та інших платежів, а також доходів населення; зменшення (зростання) витрат по безробіттю; приріст основного капіталу за рахунок створення нових робочих місць; зменшення (зростання) вартості оплати продукції (товарів, робіт, послуг) споживачами за рахунок зниження (зростання) її ціни тощо [2, с.13].

В той же час, не заперечуючи конструктивність зазначеного підходу, узагальнюючий показник суспільного очікуваного ефекту від концентрації суб'єктів господарювання слід уточнити з позиції більш повного врахування його складових елементів, а для використання цього показника на практиці необхідне розроблення більш детального методичного інструментарію та інформаційного забезпечення. Зокрема, доцільним є, на наш погляд, крім узагальнюючого показника суспільного очікуваного ефекту від концентрації суб'єктів господарювання (Ес), також розраховувати коефіцієнт вагомості позитивних наслідків від них (Кв, відсотків).

$$E_c = E_p - E_n, \quad (1)$$

де E_p - позитивний економічний очікуваний ефект від концентрації, що розглядається, тис. грн.,

E_n – негативний економічний очікуваний ефект від від концентрації, що розглядається, тис. грн.

Економічний зміст K_v полягає в тому, що він характеризує відсоток перевищення розміру очікуваного позитивного ефекту порівняно з негативним ефектом та в разі незначного його значення (орієнтовно на рівні не вище 120%) прийняття позитивного рішення (з урахуванням соціально-економічних та екологічних наслідків) стосовно надання дозволу на концентрацію може бути підставою для висування щодо суб'єктів господарювання додаткових вимог для посилення позитивних результатів своєї діяльності.

Порядок розрахунку показника K_v наступний:

$$K_v = \frac{E_p}{E_n} * 100, \quad (2)$$

E_p і E_n розраховуються наступним чином:

$$E_p = E_{pb} + E_{pd} + E_{pz} + E_{pc} + E_{pi}, \quad (3)$$

де E_{pb} – позитивний бюджетний ефект, тис. грн.;

E_{pd} – позитивний ефект зростання доходів працівників, тис. грн.;

E_{pz} – позитивний ефект від зростання кількості зайнятих, тис. грн.;

E_{pc} – позитивний ефект від зниження рівня цін, тис. грн.;

E_{pi} - інші можливі впливові позитивні ефекти, тис. грн.

E_{pb} складається з приросту обсягів податку на додану вартість, акцизного збору, інших зборів та платежів, що сплачуються протягом року до бюджету та інших фондів підприємствами, котрі планують здійснити концентрацію, що розглядається.

E_{pd} розраховується як різниця між фондом оплати праці підприємств, що планують дії, що розглядаються, в прогнозованому і базовому (попередньому) році.

E_{pz} і E_{pc} розраховуються за формулами:

$$E_{pz} = Cz \times Bb, \quad (4)$$

де Cz – приріст чисельності працівників на підприємствах, що планують концентрацію, що розглядається, осіб;

Bb - середні витрати служби зайнятості регіону розташування підприємств, що планують концентрацію, що розглядаються, на утримання безробітних протягом середнього строку їх безробіття, тис. грн.

$$E_{pc} = (Cd - Cp) \times Op, \quad (5)$$

де Cd і Cp - відповідно усереднена ціна одиниці товару на внутрішньому товарному ринку до і після здійснення дій, що розглядаються, тис. грн./ натуральних одиниць;

Op - річний обсяг реалізації товару на внутрішньому ринку, натуральних одиниць.

$$E_n = E_{nb} + E_{nd} + E_{nz} + E_{nc} + E_{ni}, \quad (6)$$

де E_{nb} – негативний бюджетний ефект, тис. грн.;

E_{nd} – негативний ефект у зв'язку із скороченням доходів працівників підприємств, що потерпають від обмеження конкуренції зі сторони учасників концентрації, тис. грн.;

E_{nz} – негативний ефект від скорочення зайнятих на підприємствах, тис. грн.;

E_{nc} – негативний ефект від зростання рівня цін, тис. грн.;

E_{ni} - інші можливі впливові негативні ефекти, тис. грн.

E_{nb} розраховується як зменшення обсягів податків та платежів (їх склад, як правило, аналогічний тому, що використовується при розрахунку E_{pb}), що сплачуються протягом року підприємствами, що потерпають від обмеження конкуренції зі сторони учасників концентрації.

$$E_{nd} = Cs \times Zp, \quad (7)$$

де Cs – чисельність працівників, що вивільняються з підприємств, що потерпають від обмеження

конкуренції зі сторони учасників концентрації, осіб;

Зп - середній розмір річної заробітної плати працівників підприємств, що потерпають від обмеження конкуренції зі сторони учасників концентрації, тис. грн.

$$Чс = \frac{Дп - Дб}{Пп}, \quad (8)$$

де Дп і Дб - відповідно річний обсяг доходу (виручки) від реалізації продукції підприємств, що потерпають від обмеження конкуренції зі сторони учасників концентрації у прогнозованому та базовому періоді, тис. грн.;

Пп - середня продуктивність праці на підприємствах, що потерпають від обмеження конкуренції зі сторони учасників концентрації у базовому періоді, розрахована щодо доходу (виручки) від реалізації, тис. грн./особу.

$$Енз = Чс \times Вб \quad (9)$$

$$Енц = (Цп - Цд) \times Ор \quad (10)$$

Ес, Еп, Ен доцільно розраховувати у методології обліку базового (звітного) року (у порівняльних цінах) у двох варіантах: перший – оптимістичний, що враховує найбільш вірогідні прогнозні розрахунки; другий – песимістичний, що враховує прояв можливих ризиків, визначених з урахуванням, зокрема зміни кон'юнктури товарного ринку, умов функціонування підприємств, погіршення умов отримання кредитів, діяльності постачальників, споживачів, а також особливостей процесу концентрації суб'єктів господарювання.

Характеристика супутнього соціального і екологічного ефекту та чинників, за рахунок яких досягається позитивний ефект для суспільних інтересів від здійснення концентрації, доцільно наводити у систематизованій довільній формі (з наданням додаткових розрахунків та їх обґрунтувань) за визначеними вище напрямками, а також з урахуванням особливостей концентрації, що розглядається.

Крім того, при здійсненні процесів концентрації капіталу щодо сфер діяльності та суб'єктів господарювання, що мають відношення до економічної безпеки держави, не завжди можна визначити у вартісному вираженні усі компоненти ефекту. Саме тому в цьому випадку доцільно залучити до оцінки доцільності концентрації визначення так званого стратегічного ефекту, що був використаний при розробці за участю автора Методичних рекомендацій щодо прогнозування наслідків та оцінки впливу на стан економічної безпеки держави приватизації деяких категорій підприємств, що затверджено наказом Міністерства економіки України 29.05.2009 № 518.

Так, економічний зміст стратегічного ефекту, котрий визначається експертним шляхом, відображає рівень захищеності відповідної економічної сфери, її здатність отримувати економічний ефект чи запобігати втратам, зумовленим неможливістю реалізувати інтереси майбутнього розвитку підприємства чи відповідної сфери діяльності [3,с.3]. Стратегічний ефект, що розглядається, може проявлятися у підприємств, що мають унікальні конкурентні переваги завдяки наявності науково-технічного, технологічного, оборонно-промислового, експортного чи іншого потенціалу, а також положення на внутрішньому чи зовнішньому ринках (з урахуванням кон'юнктурних довгострокових тенденцій розвитку відповідного сектору світової економіки), у випадку формування вітчизняних чи з участю іноземних партнерів інтегрованих корпоративних структур, що слід розглядати як державно-приватне партнерство у стратегічних сферах діяльності. Тобто, загальні позитивні результати для національної економіки можуть складатися в цьому випадку з економічного ефекту від формування таких структур, котрий може включати як бюджетний, економічний, так і інтеграційний (геоекономічний), що проявляється у зростанні ринкової капіталізації, а також у вигляді стратегічного ефекту, котрий може відображати здобутки від здатності отримувати економічний ефект чи запобігати втратам, зумовленим неможливістю реалізувати інтереси майбутнього розвитку підприємства чи відповідної сфери діяльності довгострокової присутності на світових ринках, розвитку суміжних виробництв. Інтеграційний ефект також може бути зумовлений концентрацією фінансових ресурсів на інноваційних напрямках розвитку високотехнологічних виробництв та комерційною реалізацією інноваційних продуктів на світових ринках (зокрема, у сфері літакобудування чи космічній галузі).

Висновки. Таким чином, остаточний висновок стосовно доцільності подання дозволу на укладання угоди щодо концентрації суб'єктів господарювання повинен ґрунтуватися на оцінці як показників Ес, Кв, так і стратегічного ефекту в залежності від здійснення відповідної експертної оцінки. При цьому в якості компенсації негативних наслідків для суб'єктів господарювання можуть бути передбачені додаткові умови діяльності, зокрема, розмір інвестицій, що спрямовується протягом 3-5 років та технічне оновлення виробництва, скорочення заборгованості перед бюджетом, дотримання розміру та структури ціни тощо. Впровадження у практику зазначеного методичного підходу щодо визначення наслідків концентрації капіталу дозволить приймати обґрунтовані та виважені рішення, котрі повинні підвищити конкурентоспроможність корпоративних структур та національної економіки в цілому.

Література

1. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс] : закон України [прийнято ВР 27.02.2001] // Голос України. . – Режим доступу : www.rada.gov.ua

2. Чердаков В.А. Науково-методичні основи формування корпоративного сектору економіки в процесі приватизації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук : 08.02.03 / НДЕІ Мінекономіки України. – К., 2005. – 19 с.

3. Методичні рекомендації щодо прогнозування наслідків та оцінки впливу на стан економічної безпеки держави приватизації деяких категорій підприємств: [затв. наказом Міністерства економіки України 29.05.2009 № 518].

Надійшла 12.11.2009

УДК 338

Л. В. СКОРОБОГАТА

Хмельницький національний університет

М. О. МАКОВЕЙ

Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка Інститут міжнародних відносин

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ ВХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ НА РИНКИ КРАЇН РІЗНИХ ТИПІВ РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано мотиви та стратегії входження ТНК на ринки економічно розвинутих країн та тих, що формуються. Висвітлені різноманітні способи об'єднання компаній шляхом злиття/поглинання, розглянуто моделі продажу вітчизняних банків.

The article presents the analysis of both motives and strategies of the transnational corporations for entering the advanced economies' and emerging markets. It highlights various ways of companies' integration by means of mergers and acquisitions along with different models of selling the national banks.

Ключові слова: міжнародна банківська діяльність, ТНК, моделі продажу вітчизняних банків.

Актуальність. Останні декілька десятиліть провідною тенденцією міжнародних економічних відносин є підвищення ролі транснаціональних банків та їх посилення в процесі інтернаціоналізації та консолідації банківського і промислового капіталів. Характерним для транснаціональних банків є розміщення капіталів із найбільшою рентабельністю, координація своєї диверсифікованої діяльності за допомогою сучасних інформаційних технологій, що створюють для ТНБ інтегровану мережу внутрішньобанківського обліку, об'єднання багаточисельних філіалів, дочірніх компаній та відділень у єдину міжнародну мережу зі спільним центром управління, угоди з іншими транснаціональними банками та компаніями. Актуальність теми підтверджується тим, що саме транснаціональні банки суттєво прискорюють процеси глобалізації, формують глобальні стратегії, відмінними рисами яких є наступні вимоги до поведінки на світових ринках: загально планетарне бачення ринків та конкуренції, відмінне знання сильних та слабких сторін конкурентів, контроль над своїми операціями у загальносвітовому масштабі, здатність до гнучких і швидких зрушень у напрямках діяльності в разі загрози зміни умов конкуренції та витіснення з ринку.

Постановка проблеми. Метою написання статті є вивчення та аналіз стратегії входження ТНБ на ринки країн світу, як саме відбувається процес проникнення іноземних капіталів на ринки розвинутих країн та тих, що розвиваються, мотивів такого проникнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цю тему досліджували такі українські вчені: Біла Т., Бутенко О., Геєць В.М., Другов О.О., Кіреєв О. І., Ліневич Ю. В., Людкевич О. М., Міщенко В., Набок Р., Пронін О. Ю., Рогач О. І., Філіпенко А.С., Шпиг Ф.І. та інші.

Не оминули увагою цю проблему і вчені країн СНД, серед яких слід відзначити таких: Булатові О. В., Верніков А.В., Владимірова І. Г., Горелая Н. В., Демидова О., Зайцев О., Кандєєва А., Килимник Ю., Ларіонова С., Макогон Ю. В., Мамонтов О., Мисенко Є., Пасечников О. В., Рабинович І. В., Яковлева А. та інші. Серед зарубіжних вчених цю тему досліджували Алтунбас І., Бер А., Бракман С., Гаріта Г. та інші.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна банківська діяльність розгортається у двох основних напрямках – через банківські офіси, котрі відкриваються у зарубіжних країнах, і без прямої присутності банку в зарубіжній країні.

Створення нового для місцевого ринку банківського офісу, зазвичай, починається з більш простої якого відносно проста. Не треба банківської ліцензії, оскільки представництво банку не має права надавати банківські послуги. Окремі види господарських договорів, наприклад, договір оренди приміщення, керівник має право укладати з резидентами приймаючої країни. Головна функція представництва іноземного банку – інформаційна діяльність, налагодження ділових зв'язків з місцевою потенційною клієнтурою у приймаючій країні. Частіше за все у подальшому на базі представництва створюється повноцінний банківський офіс.

Філіал іноземного банку та дочірній банк – два види повноцінних банківських установ, які надають увесь спектр банківських послуг відповідно з ліцензією, виданою центральним банком. Проблема полягає в тому, що дуже часто в національному законодавстві приймаючої країни існують обмеження на відкриття якогось однієї із цих двох банківських структур. Причина заборони на відкриття філіалу іноземного банку